

2014

Det Jyske Musikkonservatorium (DJM)/Royal Academy of Music (RAMA) Aarhus/Aalborg

Bjørn Petersen

IT OG MUSIK 2014 MODUL 1 NODESKRIVNING MED SIBELIUS 7.5

Bjørn Petersen, december 2014

Content/Indhold

1.	De indledende øvelser	4
1.1.	Indledning	4
1.2.	Genvejstaster (key commands)	4
1.3.	Første indtryk	4
1.4.	Åbning af demo score	4
1.5.	The Ribbon	5
1.6.	Afspilning af node (transport)	5
1.7.	Udseendet/følelsen:	5
1.8.	Navigation	5
1.9.	Zoom	6
1.10.	Selection - at vælge/markere	6
1.11.	Sibelius 7 Sounds	6
1.12.	Genvejstaster	6
2.	Den første node	6
2.1.	En ny node (New Score)	6
2.2.	Document setup	7
2.3.	House Style	7
2.4.	Time Signature, tempo og optakt.	7
2.5.	Key Signature	7
2.6.	Score Information Setup	7
2.7.	Senere ændringer	7
2.8.	Keypad (numerisk tastatur)	7
2.9.	Muse - input	8
2.10.	Taste-input (alfabetisk input)	8
2.11.	Step-time-input (m. MIDI- keyboard)	8
2.12.	Sangtekst	9
2.13.	Becifringer	9
2.14.	Enkelt layout	9
3.	Den næste node	10
3.1.	En ny node	10
3.2.	Trioler og andre "- oler" (triplets)	10
3.3.	Becifringer	10

3.4.	Volter (Endings)	10
3.5.	Gentagelsestegn og dobbeltstreger	11
3.6.	Sangtekst fra eksternt dokument	11
3.6.1	Lyrics line 2	11
3.6.2	Block Lyrics	12
3.7.	Flip.....	12
3.8.	Fermat	12
3.9.	Parenteser om toner.....	12
3.10.	Afstand mellem nodesystemer	12
3.11.	Antal takter pr. system/System Break.....	13
3.12.	Opgave 1	13
4.	Indspilning af korsats med FLEXITIME + Polyfoni	13
4.1.	Voices	13
4.2.	Voice 2 med Steptime	14
4.3.	Tenor/Bas med Flexi-time.....	14
4.4.	Enharmonisk omtydning.....	16
4.5.	Opgave 2.....	16
5.	Avancerede arrangementsfunktioner	16
5.1.	Explode	16
5.2.	Reduction.....	17
5.2.1	Reinput pitches.....	17
5.2.2	Implode/Reduce.....	18
5.3.	Kopiering.....	18
6.	Videregående leadsheet - I do it for your love	18
6.1.	Filter og Stiknoder (Cue Notes).....	19
6.2.	Crescendo /diminuendo - linjer og fraseringsbuer	20
6.3.	Kopiering (igen)	20
6.4.	Modulation (ny toneart).....	20
6.5.	Rytmeskråstreger/Slashes	20
6.6.	Rehearsal Marks	21
6.7.	Dal segno og Coda tegn	21
6.8.	Transposition.....	21
7.	Leadsheet 2 - Let Love Rule (sammenfletning af filer)	22

7.1. Om at skjule tomme systemer (Hide empty staves)	22
7.2. Instruments - dialogboksen	22
7.3. Kopiering fra en Sibeliusfil til en anden.....	23
7.3.1 Indkopiering af korstemmer	23
7.3.2 Indkopiering af instrumentstemmer	23
7.4. Hide Empty Staves	24
7.5. Guitardiagrammer (og lidt om becifringer).....	24
8. Videregående layout	25
8.1. Document setup	25
8.2. Skjulte instrumentnavne	26
8.3. Egen House Style	26
9. Rytmeartitur	26
9.1. Instruments/Partitur	26
9.2. Ganske kort om tabulatur	27
9.3. Trommenotation	27
10. Om MIDI-filer	28

Nodeskrivning med Sibelius 7.5

1. De indledende øvelser

Materiale: En eksempelfil, f.x. Funk.sib

1.1. Indledning

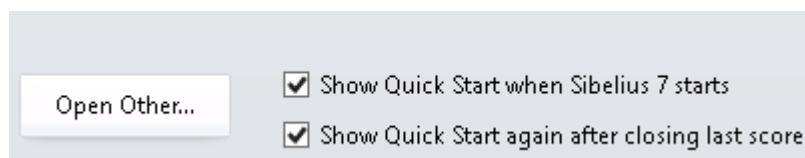
Sibelius er et dedikeret nodeskrivningsprogram til PC og Mac udviklet af englænderne Jonathan og Ben Finn. Det er skrevet på engelsk, hvilket medfører at alle musikalske termer (node, pause, takt, hals osv.) har engelske betegnelser (note, rest, bar, stem). Programmet er intuitivt opbygget og henvender sig til de brugere, som er bekendte med de mest grundlæggende konventioner indenfor nodenotation og primært efterspørger et redskab til at give deres arrangementer et professionelt layout og samtidig få de mange fordele der følger med den computerbaserede nodeskrift (let adgang til korrektur og transponering f.x. samt mulighed for at høre arrangementer afspillet).

1.2. Genvejstaster (key commands)

Nodeskrivning med Sibelius kan gøres udelukkende ved hjælp af musen. Men det anbefales ikke. Faktisk overhovedet ikke. Sibelius har nemlig en række genvejstaster som gør arbejdet meget lettere. Man skal bare lære dem og huske dem. Nogle er selvindlysende andre ikke. I det følgende bliver alle funktioner beskrevet som klik-kommandoer men med genvejstasten i parentes. Nogle genveje har kun en enkelt tast, mens andre gør brug af en **moderator-tast**, nogle gange to. Så sørg for at blive fortrolig med Ctrl/⌘, Alt/⌘, Shift og TAB - tasterne.

1.3. Første indtryk

Inden du begynder at skrive dine egne noder kan det være instruktivt at mærke hvorledes programmet føles at arbejde med. Dette gøres mest praktisk med en præfabrikeret nodefil. Når programmet åbner bliver du mødt af quick start-menuen, som har 5 faneblade/tabs: **Learn**, **New score**, **Recent**, **Import** og **Latest News**. I **Learn** menuen finder du videoer og tutorials (vejledninger), til hjælp for dit nodeskrivningsarbejde. I **New Score** finder du mere end 60 skabeloner til at påbegynde en ny node. **Recent** viser en oversigt over seneste nodefiler. Importfanen giver mulighed for at importere fx en midifil eller skanne en trykt node med **Photoscore**. **Latest news** rummer nyheder om Sibelius. Man kan fravælge Quick-start menuen ved start af Sibelius ved at fjerne fluebenet:

1.4. Åbning af demo score

Klik på "Open Other...". Dette bringer dig formentlig ud i Sibeliusmappen. Klik på mappen Sibelius Example Scores og prøv at vælge filen "Funk". (Hvis du ikke er i Sibeli-

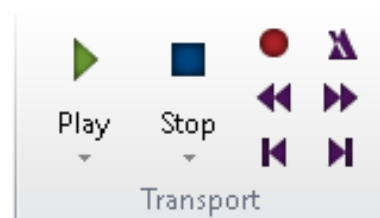
usmappen automatisk skal du den tunge vej gennem de forskellige mapper på harddisken, afhængig af platform). Klik OK og iagttag straks det færdige comboarrangement med titel, komponist, accenter, buer m.m.m.

1.5. The Ribbon

For brugere af tidligere versioner af Sibelius er version 7.5 lidt af en "extreme makeover" ved første blik. Det skyldes at den velkendte menustruktur er erstattet af et bånd kaldet "Ribbon", som i langt højere grad illustrerer de hundredevis af forskellige funktioner. Båndet er udstyret med 11 faner, som hver især indeholder beslægtede funktioner. Det kan virke uoverskueligt men i det følgende stifter du bekendtskab med de vigtigste. En meget værdifuld funktion er "Find in Ribbon"-søgefeltet øverst i højre hjørne. her kan man indtaste søgeord og Sibelius vil straks vise vej til funktionens placering. Når alt andet glipper.....

1.6. Afspilning af node (transport)

Sjette fane i båndet hedder **Play**. Klik der og find transportpanelet med alle de kendte symboler for frem-/tilbagespoling, optag, stop etc. Klik på play-knappen (eller tast **Mellemrum**) og lyt til (MIDI)musikken. Bemærk den lodrette grønne "playback line", der viser vej i noden. Klik på ikonet "stop" (eller tast **Mellemrum**) når du har hørt nok. Hvis du klikker Play eller taster **Mellemrum** spiller Sibelius videre fra hvor den kom til. P-tasten (for play) afspiller enten forfra, eller forfra i en given markering. Prøv fx at markere tromme- og bassystemet. Øvrige genvejstaster er (Windows) Frem: Å, tilbage ^ (accent aigu), (Mac): Frem: [, tilbage:]. Tast M (for mixer), for at justere balancen mellem instrumenterne. Der er også et flydende Transport vindue, som ikke er fremme som udgangspunkt. Eftersom det også indeholder temposliden er det en god ide at kalde det frem. Det findes under View > Panels > Transport (Ctrl-alt+Y).

1.7. Udseendet/følelsen:

Som du nok har bemærket ser noden ud som om den er trykt på et stykke rigtigt papir. Fornemmelsen af at være tæt på den håndskrevne virkelighed træder endnu tydeligere frem når man tager fat i papiret med musen (venstreklik+ hold nede udenfor nodesystemerne) og skubber rundt med det som om det lå på et bord foran én.

1.8. Navigation

Der er to måder at se sine noder på i Sibelius: Sidevisning og Panorama. I sidevisning ser man sit arrangement som det vil se ud i trykt form. I panorama er det i et langt fortløbende billede. Du finder Panorama on/off nederst i højre hjørne .

Alternativ kan man taste **Shift+P**. For at navigere rundt i partituret kan man trække med musen, men man kan også bruge **home** (mod begyndelsen), **end** (mod slutningen) **page up** (opad), **page down** (nedad) til navigation.

1.9. Zoom

Du kan zoome ind og ud v.h. af luppen (zoom tool), som findes i View-fanen. Venstreklik med luppen i noden og du vil få større forstørrelser - mindre med højreklik. Man kan også trække et område op. Alternativt kan bruges **ctrl + num +/-** eller **ctrl+ scrollhjul**. I nederste højre hjørne findes en skyder som gør det samme.

1.10. Selection - at vælge/markere

En vigtig handling i Sibelius er den at markere det, man vil arbejde på. Grundlæggende er det som i andre programmer blot at klikke på det aktuelle objekt, en takt, en node, en stump tekst osv. Ønsker man en mere specifik markering er der forskellige måder det kan gøres på. Et **klik** et tomt sted i en takt markerer denne. Et **dobbelklik** samme sted markerer hele systemet, og et **trippel-klik** markerer stemmen i hele nodens længde. Senere introduceres flere markerings- og udvælgelsesværktøjer. Læg for nu blot mærke til at det er vigtigt at holde øje med hvad man har markeret. Så vigtigt, at selve markerings-handlingen også kommer ind under "Undo"-funktionen (**Ctrl + Z / ⌘ + Z**).

1.11. Sibelius 7 Sounds

Sibelius har et stort lydbibliotek med samplede lyde i høj kvalitet. Du kan vælge mellem det store Sibelius 7 Sounds, eller de mindre Sibelius 7 Sounds Chamber, Jazz eller Lite. Disse valg foretager du under fanen Play > Configuration. Det er som udgangspunkt en god ide at bruge disse lydbiblioteker, da de lyder godt og er uden forsinkelse, når du spiller med MIDI-keyboard. Til gengæld er der som udgangspunkt en masse rumklang på, hvilket kan være forstyrrende. Dette kan fjernes i Mixeren (M). Ved meget store partiturer kan Sibelius dog godt tabe pusten og det kan være nødvendigt at skifte til standard General MIDI.

1.12. Genvejstaster

Mange kommandoer udføres i Sibelius med samme genvejstaster som i Word og andre windows-programmer. F.X: kopier (**ctrl+c**), Klip (**ctrl+x**), sæt ind (**ctrl+v**), vælg alt (**ctrl+a**), fortryd (**ctrl+z**) m. fl.

2. Den første node

Forlæg: Tænk hvis jeg sad på månen

2.1. En ny node (New Score)

Du skal indtaste sangen "Tænk hvis jeg sad på månen", som findes som pdf-forlæg. Gå således frem: I File-fanen vælg New eller tast **Ctrl + N / ⌘ + N**. (Fra Quick Start-

menuen: vælg New score.) I den resulterende dialogboks vælg **Treble Staff** (nodelinje m. g-nøgle). Det åbner en dialog, hvor du kan foretage en række indstillinger.

2.2. Document setup

Her vælger du sidestørrelse og format. A4 og Portrait (højformat).

2.3. House Style

Her vælger man mellem forskellige foruddefinerede layouts. Ved at markere de forskellige muligheder ses et eksempel i venstre side.

2.4. Time Signature, tempo og optakt.

Her indstilles bl.a. sangens taktart og tempo. Vælg 4/4 eller C. Et flueben i Metronome mark indsætter en metronomangivelse, og et flueben i Pickup bar sørger for at noden starter med en optaktstakt af den angivne længde: Sangen "Tænk hvis jeg sad på månen" har en fjerdedelsoptakt. Her skal du fortælle Sibelius det ved at sætte flueben i "Start with bar of length" og vælg en fjerdedelsnode i drop-down-menuen.

2.5. Key Signature

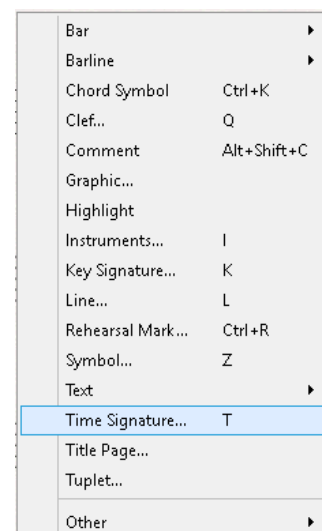
Her vælges tonearten. Mulighederne er opdelt i dur og mol. Sangen her går i C dur.

2.6. Score Information Setup

Her indsættes alle de vigtige oplysninger titel, komponist, tekstforfatter og copyrightindehaver. Og så klikker man på Create. Nu skulle man gerne se en nodeside for sig med de indtastede oplysninger, men endnu ingen noder. Brug dette øjeblik til at gemme noden. Brug funktionen **Save as (Ctrl+ shift+ S)** og giv noden en titel hvori dit eget navn indgår. Husk at gemme på dit P-drev, hvor du har adgang til den fra en hvilken som helst computer på DJM.

2.7. Senere ændringer

Alt hvad man indstillede i løbet af de netop gennemgåede dialoger kan ændres efterfølgende, hvis man får lyst. Hvis man højreklikker i noden fremkommer en menu hvor man kan ændre instrument-besætning (**I**), takt- (**T**) og toneart (**K**), diverse teksttyper m.m.m. og her er de relevante tastegenveje også at se. Skulle man have glemt en optakt laves den ved at vælge Time Signature (**T**) (taktartsangivelse), og derefter More Options. Al tekst (næsten, i hvert fald!) kan desuden rettes ved at dobbeltklikke på den; herved kan den redigeres som i ethvert tekstbehandlingsprogram.

2.8. Keypad (numerisk tastatur)

På skærmen ses Keypad'et, et flydende vindue hvis udseende og funktion modsvarer computerens numeriske blok til højre på tastaturet. Man kan klikke på knapperne i dette

vindue såvel som bruge tasterne på det numeriske tastatur. Man kan skjule/visе dette vindue under fanen **View** > **Panels**; tastegenvejen **Ctrl + Alt + K** / **⌘ + ⌘ + K** er dog hurtigst. Der er 6 forskellige layouts på Keypad'et. Man skifter mellem dem med knapperne øverst i vinduet, vha. tasterne **F7 - F12** eller med **+-**-tasten på NUM-pad'en. Som det fremgår, er der adskillige funktioner gemt i dette vindue/tastatur.

Vælg nodeværdien $\frac{1}{4}$ -del (klik på den eller tast 4 på nummertastaturet). Hermed bliver musemarkøren blå og hælder mod venstre. Det er Sibelius' måde grafisk at vise at musen er "ladt", dvs. at der hvor man nu klikker med musen vil der blive indsat en fjerdedelsnode. Hold musen over en nodelinje og observér den grå "spøgelsesnode" som viser hvilken tonehøjde der bliver indsat ved klik. Prøv at indsætte nogle noder på en linje. En indsat (og markeret) node kan *flyttes op og ned med piletasterne*. For at gå ud af "input-mode": tast **Esc**.

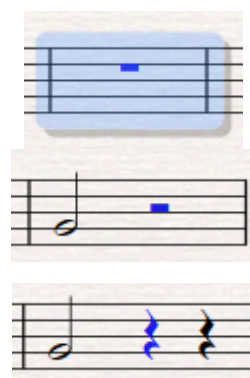
2.9. Muse - input

Kig over på den trykte node "Tænk hvis jeg sad på månen". Indsæt et par takter af melodien vha. musen. Skulle du nå til halvnoden skal du blot klikke på symbolet i keypad-vinduet eller taste 5 på nummer tastaturet, hvorefter du fortsætter.

2.10. Taste-input (alfabetisk input)

Man kan også indsætte noder vha. bogstav-tasterne **A - G** på computerens tastatur; de indsætter den tilsvarende diatoniske tonehøjde, igen med den nodeværdi man har forvalgt på det numeriske tastatur. Læg mærke til at tonen **H** skal indsættes vha. **B**, da programmet er engelsk-sproget. **Løse fortegn** forvælges også på det numeriske tastatur, eller indsættes efterfølgende. Hver ny tonehøjde indsættes i den oktav nærmest på foregående node. Umiddelbart efter indsætning kan tonen oktaveres med tastegenvejen **Ctrl + pil op/ned** / **⌘ + pil op/ned**. Indtast yderligere et par takter af melodien: Klik et tomt sted i den takt, hvor du skal indsætte noder. Den skal blive markeret som på billedet (enkelt lyseblå ramme).

Herefter vælger du nodeværdien og indsætter tonehøjden m. tasterne. Skal du starte midt i en takt, marker da pausen (klik på den) der hvor du skal indsætte næste node. I dette tilfælde er en halvnodepause valgt; derfor er nodeværdien allerede sat til en halvnode. Vælger man nu som det første en fjerdedel (tast 4 på num. tast) ændres pausen til to fjerdedelspauser.

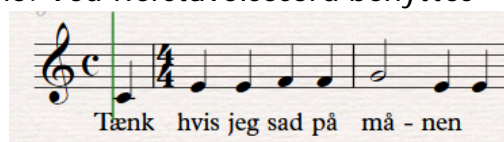
2.11. Step-time-input (m. MIDI-keyboard)

Er man så heldig at have et MIDI-keyboard tilsluttet computeren er dette en fordelagtig måde at indsætte noder, ikke mindst fordi klange kan indsættes direkte, og ikke diatoniske toner giver sig selv. Som med de andre metoder forvælges nodeværdien på

det numeriske tastatur, hvorefter man "spiller" noderne ind. Indsæt resten af melodien på denne måde.

2.12. Sangtekst

Så er tiden kommet til at indsætte sangteksten. Marker den første tone der skal være tekst under. Vælg fanen Text > Lyrics > Lyrics line 1 (Ctrl + L / ⌘ + L). Herved fremkommer en markør nedenunder tonen. Indtast første ord ("Tænk") og tast mellemrumstast, hvorved indtastningsfeltet hopper til næste tone. Ved flerstavelsesord benyttes bindestreg til at gå til næste tone og samtidig indsætte bindestregen. Ved stavelser trukket ud over flere toner taster mellemrum eller bindestreg til man kommer til næste stavelses tone. Taster man fejl, kan man gå baglæns med piletasten.

2.13. Becifringer

Becifringssymboler indsættes på tilsvarende måde. Marker den første tone der skal være en becifring over, og vælg fanen Text > Chord Symbol (Ctrl + K / ⌘ + K). I det fremkomne felt kan becifringen indtastes som sædvanligt; Sibelius fortolker det indtastede og kreerer et becifringssymbol efter bestemte retningslinjer (disse kan reguleres i dialogen Appearance > Engraving Rules > Chord Symbols...). F.x. kan symbolet "Gm7" indtastes som både gm7, Gm7, Gmi7 og Gminor7. Når becifringen er indtastet kommer man videre til den næste vha. mellemrumstasten. Den hopper fra node til node, men stopper også på alle pulsslæg, f.x. for hver fjerdedel i 4/4. Også her kan man bruge piletasten til at gå baglæns og rette fejl.

TIP! Hvis man har et keyboard tilsluttet kan man blot spille den akkord der skal indsættes. Sibelius foretager en hurtig analyse af den klang du spiller og viser becifringen.

Sibelius kan transponere becifringer (mere om dette senere), men kun hvis de er skrevet med store bogstaver! Derfor er det i udgangspunkter ikke muligt at skrive bastoner (i "slash-akkorder", f.x. G/D) med små bogstaver.

2.14. Enkelt layout

Nu har vi indsat alle elementer på leadsheetet, og kan læne os tilbage og beundre det foreløbige værk. Sandsynligvis er der dog et par ting der skal rettes til, før det sendes i trykken. Der er sikkert lovlig mange takter i overskud til sidst i noden. De fjernes sådan: klik i den første takt der skal slettes, Shift-klik i den sidste takt. Nu skulle de gerne være markeret med den lyseblå ramme. Vælg fanen Home > Bars og klik Delete (eller tast Ctrl + Delete / ⌘ + Delete). Skulle man ønske at flytte lidt på tekst eller nodesystemer indbyrdes, er det blot at klikke og trække. For nodesystemers vedkommende er det bedst at klikke et tomt sted i en takt og så trække. De øverste tekststumper (titlen, komponisten osv.) er defineret i forhold til nodens første takt, så de følger med nedad. Dem kan man så efter behov flytte lidt opad igen til de står rigtigt. Hvis al musikken stadig står på én linje kan man dele denne linje i to

sådan: Markér taktstregen efter fjerde takt som på billedet (den skal blive violet) og tast Return. Dette indsætter et linjeskift, som man kan ophæve igen på samme måde.

Tekstens punktstørrelse og skrifttype m.m. kan redigeres i menupunktet "Edit Text Styles" (Ctrl+alt+shift+t), som findes i fanen "Text" > Styles (klik på den udadgående pil). Her redigeres definitionerne på alle teksttyper. Hvis du ikke ved hvad en bestemt teksttype hedder, kan du markere den og kigge i Properties-vinduet, i feltet "Text".

3. Den næste node

Forlæg: Elefantens Vuggeviser

Hjælpefil: Elefantens vuggeviser.txt

3.1. En ny node

Klik atter på fanen File > New eller tast Ctrl + N. Gå gennem Quick Start-menuen igen, i det du iagttager forlægsnoten "Elefantens Vuggeviser". Husk at vælge en optakt på en ottendedel. Den House Style som er brugt til forlægget er "Lead Sheet Inkpen2". Indsæt melodien med din foretrukne input-metode! Pauser indsættes også vha. Keypad'et. Skal du bruge en ottendedelspause, så vælg ottendedelen og klik på/tast 0 (nul) på Keypad'et; en pause af valgt længde indsættes og markøren rykker videre, klar til næste node/pause. Punktering laves ved at vælge punkteringen (komma-tast på num-pad) sammen med nodeværdien, og så indsætte noden. Punkteringen kan også tilsættes senere. Bindebuer (Enter på keypad'et) sættes på lige efter den node hvor buen starter. Kan også tilføjes efterfølgende ved at markere den første node og vælge bindebuen.

3.2. Trioler og andre "- oler" (triplets)

Trioler laves således: Indsæt første node, med den nodeværdi der skal være basis i triolen, altså en fjerdedelsnode til en fjerdedelstriol. Tast Ctrl + 3 / $\text{⌘} + 3$ (på det alm. tastatur). Tilsvarende taster tallene fra 2 til 9 for at få alt fra hhv. duoler til nonioler.

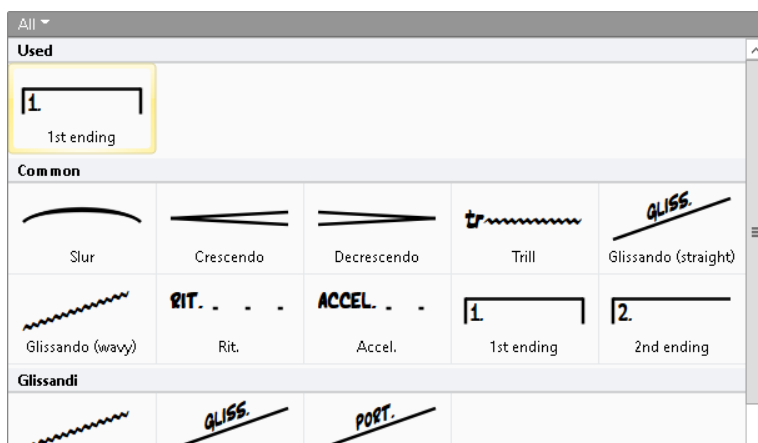

3.3. Becifringer

Indsæt becifringerne efter forlægget. Brug samme metode som i afsnit 2.13.

3.4. Volter (Endings)

Volter indsættes således: Vælg Notations > Lines (L). I denne menu findes en lang række "objekter der går på langs af nodesystemet" og altså kan betragtes som en form for linjer; enkelte af dem

har sine egne tastegenveje. Volterne er øverst til højre. Vælg den rigtige og klik OK. Med den nu ladte musemarkør klikkes i starten af den takt hvor volten skal være over. En alternativ metode er først at markere takten og dernæst gå i Lines-dialogen og vælge volten. Volterne kan trækkes på plads med musen, eller man kan markere forskellige steder på volten og bruge piletaster til at få den på plads.

3.5. Gentagelsestegn og dobbeltstreger

Begge er at finde i Notation > Common > hhv. Start Repeat, End Repeat og Double. Enten kan man markere den aktuelle taktstreg i noden og så vælge tegnet/dobbeltstregen i menuen, eller i omvendt rækkefølge.

3.6. Sangtekst fra eksternt dokument

En ganske smart måde at indsætte sangtekst er at kopiere den ind fra et dokument i et tekstbehandlingsprogram. Hvis man f.x. har fundet teksten på internettet og kopieret den ind i et Word-dokument, har man her mulighed for at rette den til, hvorefter man følger nedenstående fremgangsmåde.

1. Åbn tekstfilen (Elefantens Vuggeviser tekst.rtf) i f.x. Word. Marker første vers af teksten og kopier den til udklipsholderen (Ctrl + C / ⌘ + C).
2. Skift over til Sibelius (Alt + Tab / ⌘ + Tab) og åbn opgavefilen.
3. Marker første node.
4. Tast Ctrl + L / ⌘ + L, herved fremkommer tekstmarkør.
5. Nu tages Ctrl + V / ⌘ + V (Paste), hvormed første stavelse af den kopierede tekst ("Nu") skulle blive indsat.
6. For hver stavelse skal nu tages Ctrl + V / ⌘ + V (Paste).

Sibelius går selv videre til næste tone og kan endda dele ordene korrekt - så længe det er engelsk! Er det f.x. en dansk tekst er det nødvendigt selv at indsætte bindestreger i tekstfilen forud for kopieringen, for at undgå nogen til tider ret ulæselige orddelinger. Når man når til en overbundet node, hvor en stavelse skal fordeles over flere toner, tages **Mellemrum** eller **bindestreg**, til den næste stavelse skal indsættes. Tilsvarende er der et par steder, hvor der ikke er lige mange stavelser i de to vers; der må man tilpasse lidt! Det er nødvendigt at være temmelig opmærksom på dette, da det er nemt at lave en fejl. Skulle det gå galt, så brug Undo! Tast Ctrl + Z / ⌘ + Z eller klik på den venstre buede pil i værktøjslinjen, indtil det ser rigtigt ud igen. Hvis det er gået galt må man tilbage til tekstfilen og kopiere teksten igen, minus den del man allerede har indsat rigtigt. Men med lidt øvelse er dette en meget effektiv måde at indsætte tekst.

3.6.1 Lyrics line 2

Andet vers (linje 2) indsættes på tilsvarende måde, dog vælges Text > Lyrics > Lyrics line 2 (Ctrl + Alt + L / ⌘ + ⌥ + L). Denne teksttype er defineret til at stå et passende stykke under linje 1. I starten af første vers står der i forlæggert et diskret "1." som angivelse af dette er første vers, tilsvarende ved andet vers. For at få et mellemrum ind mellem tallet og det første ord uden at hoppe videre til næste ord, bruges et såkaldt

"Nonbreaking space". Dobbeltklik på "Nu" i første linje og placer indsætningspunktet til venstre for ordet. Indtast "1." og tast Tab (tasten for oven til venstre med "→|"). Samme metode ved vers 2.

3.6.2 Block Lyrics

Vers tre og fire laves med teksttypen "Block Lyrics":

1. Gå tilbage til tekstdokumentet og kopiér vers tre og fire.
2. Vælg Text > Lyrics > Block lyrics.
3. Klik med musen under sidste nodesystem og "paste" teksten ind.

Den vil nok først stå med samme skrifttype som i tekstdokumentet. Tast Esc i det du sikrer dig, at teksten stadig er markeret. Åbn fanen Text. I det venstre panel kan du vælge font og størrelse af tekst. Under Font vælges fonten "Inkpen 2 Script" og se din tekst med den rette skrifttype.

3.7. Flip

Skulle du ønske at vende nogen af triol-klammerne, så de giver bedre i så fald kan man prøve den funktion der hedder "Flip": marker klammeren og vælg fanen Home > Edit > Flip (X). Så skulle den gerne hoppe op over systemet. Denne funktion kan bruges på mange objekter der kan vende enten opad eller nedad, f.x. nodehalse, dynamik-fisk, fraseringsbuer osv.

3.8. Fermat

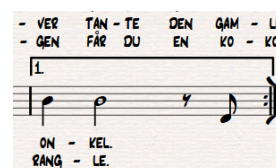
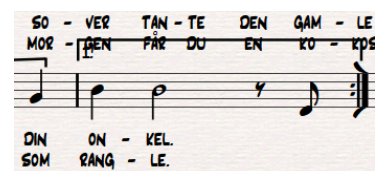
Den afsluttende fermat findes på 1-tallet i Keypad'ets layout 4 (F 10). Marker tonen, vælg 4. layout og tast 1.

3.9. Parenteser om toner

Der findes en dedikeret "node-parentes" på Keypad'ets layout 2 (F8), igen på 1-tallet. Tilsvarende fremgangsmåde. Læg mærke til at der også er en parentes at finde på Keypad'ets sjette layout (F12), på Entertasten. Denne tast indsætter "hjelpe-fortegn", med parentes om.

3.10. Afstand mellem nodesystemer

Sibelius har en indbygget funktion til at justere linjeafstand: markér hele noden (Ctrl + A / ⌘ + A), og vælg fanen Layout > Optimize. I en længere node tager det et par sekunder. Alternativt er her en nem måde manuelt at justere afstanden mellem systemerne: Trippel-klik i øverste linje; herved markeres instrumentet i hele nodens længde. Træk herefter i øverste linje, stille og roligt. Nu ændrer linjeafstanden sig jævnt i hele noden.

3.11. Antal takter pr. system/System Break

I forbindelse med arbejdet med Elefantens vuggeviser, har du sikkert oplevet at der er et andet antal takter pr. system end i forlægget. Sibelius optimerer selv dette ud fra forholdet mellem tekst og noder. Det er dog også muligt at tvinge et bestemt antal takter ind i hvert system. Dette gøres med funktionen *Make into system*, som findes under Lay outfanen > Format yderst til højre (**Alt+shift+M**). Marker de takter der skal indgå i systemet (gøres lettest ved at markere den første takt og med Shift-tasten nede markere den sidste) og klik **Make into system**. Dette vil tvinge takterne sammen på en linje. Gør det samme med resten af noden for at få det ønskede resultat.

3.12. Opgave 1

Med udgangspunkt i vejledningen til "Den næste node" skal du gøre sangen "Elefantens Vuggeviser" færdig. Brug pdf-filen af samme navn som forlæg. Aflever opgaven som [dit navn] opgave 1 Elefanten. sib under Lektion 1.

4. Indspilning af korsats med FLEXITIME + Polyfoni

Forlæg: White Christmas

Hjælpefil: White Christmas_HLP.sib

4.1. Voices

For at kunne have to eller flere indbyrdes uafhængige melodilinjer i den samme nodelinje, som f.x. sopran og alt i forlægget "White Christmas", findes i Sibelius funktionen "Voices". Almindeligvis arbejder man i Voice 1, og oftest indsætter man noder i Voice 1 først. Når man så efterfølgende indsætter noder i Voice 2, vil noderne i de to Voices vende nodehalsene hver sin vej - Voice 1 opad, og Voice 2 nedad. I samme nodelinje kan indsættes op til 4 uafhængige stemmer, Voice 1 til 4. De er farvekodede således:

V. 1 er **blå**, som vi indtil videre har set det, V. 2 er **grøn**, V. 3 **orange** (nodehalse opad) og V. 4 **violet/pink** (nodehalse ned-

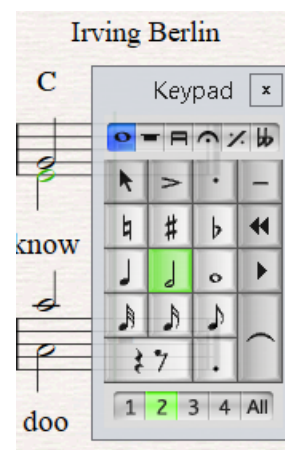

ad). Knapperne **nederst i keypad-vinduet** refererer hertil. Det er vigtigt at forstå, at betegnelsen "Voice" ikke har noget med de arrangementsmæssige stemmer, der findes i noden at gøre; det handler ikke om at alten eller andenviolinen skal skrives i Voice 2, fordi den rent musikalsk har andenstemmen. Det refererer udelukkende til hvor mange uafhængige melodilinjer der findes i den enkelte nodelinje; m.a.o. giver man sig normalt først til at benytte andet end Voice 1, når man har **flere instrumenter i samme linje OG de ikke følges ad rytmisk (er polyfone)**. At benytte Voice 3 og 4 vil typisk indikere et ganske komplekst og ret sjældent musikalsk scenarie! I den foreliggende opgave findes sopranstemmen allerede. Når man ønsker at tilføje en melodilinje mere i samme system, skal den altså indsættes i Voice 2.

HVERT SYSTEM KAN HAVE OP TIL FIRE VOICES. DET ER ALTSÅ IKKE SÅDAN AT ET KORPARTITUR HAR VOICE 1 + 2 (SOPRAN/ALT) I ØVERSTE SYSTEM OG VOICE 3 + 4 (TENOR/BAS) I NEDERSTE! I BEGGE TILFÆLDE VIL DET VÆRE VOICE 1 + 2.

4.2. Voice 2 med Steptime

Åbn hjælpefilen White Christmas.sib i Sibelius. Filen er lavet på skabelonen Choir Reduction. Sopranstemmen er indspillet i forvejen i Voice 1 og du skal nu indsætte alt-stemmen i Voice 2 ud fra forlæggelsen. Nederst i Keypadvinduet findes 5 knapper. De første 4 har tallene 1 - 4. Her vælger man hvilken af de 4 Voices man vil arbejde med. De virker tilsvarende de øvrige knapper i Key-pad'et: hvis man markerer en node og trykker på en af knapperne, ændrer noden sig til den nodeværdi eller Voice man trykker på. Hvis man nu markerer første node i sopranen og blot vælger Voice 2 fra Keypad'et, vil den valgte node hoppe over i Voice 2. For i stedet at tilføje en ny node til systemet og samtidigt beholde den eksisterende i Voice 1 må man

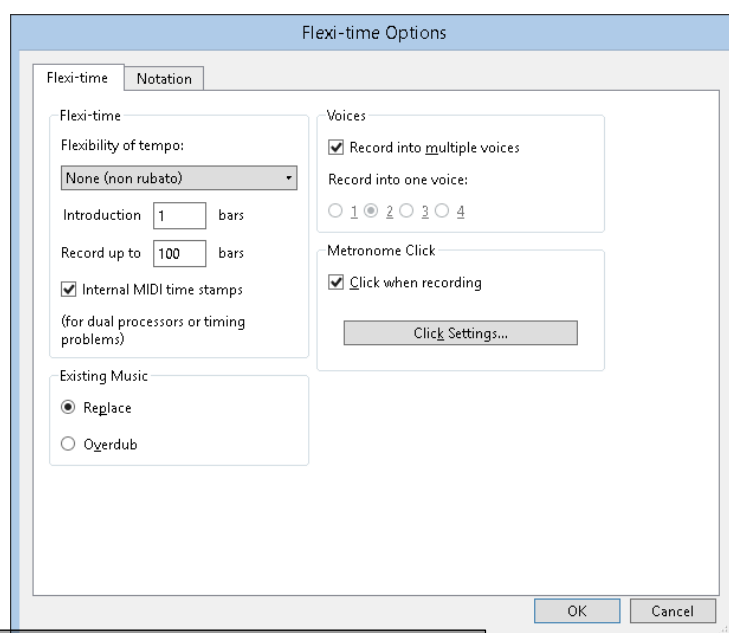
1. Markere noden
2. derefter vælg Note Input > Input Notes (N). Derved får man indsætningsmarkøren frem igen.
3. Herefter vælges Voice 2 - knappen på Keypad'et (genvej: **Alt + 2** / **⌘ + 2** på hovedtastaturet). Markøren bliver herved grøn, symboliserende Voice 2.

Nu kan alt-stemmen indsættes vha. taster eller klaviatur. En alternativ måde er:

1. Start med at sikre at intet er valgt (tast **Esc** to gange).
2. Vælg fjerdeded fra keypad'et og derefter Voice 2.
3. Indsæt første node med musen. Herefter kan fortsættes med mus, taster eller klaviatur.

4.3. Tenor/Bas med Flexi-time

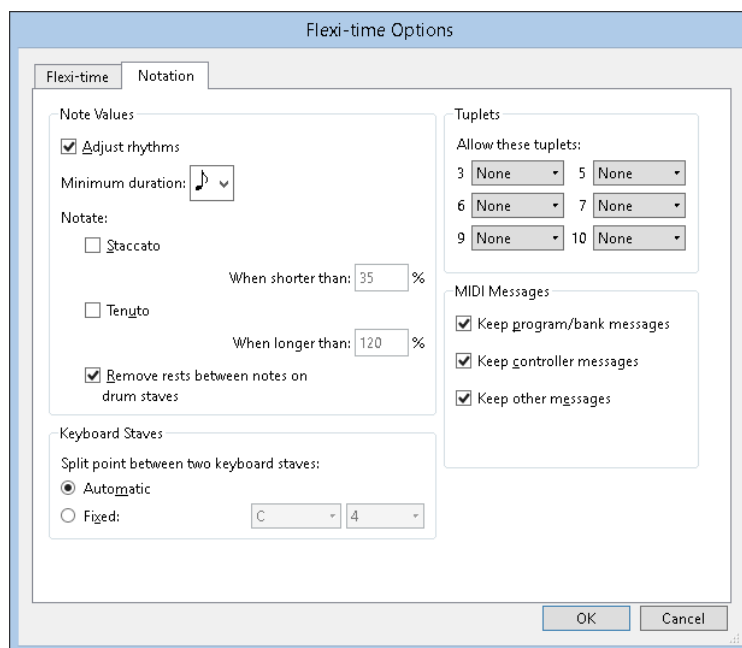
Du skal nu indspille tenorstemmen med Flexi-time. Flexi-time er Sibelius' betegnelse for at indspille musik i real-time vha. et MIDI-keyboard. Ordet Flexi-time indikerer, at programmet kan følge brugerens tempoudsving. Først må man indstille funktionen til den forhåndenværende opgave. Det sker i fanen Note Input > Flexi-time. Klik på pilen i nederste højre hjørne for at åbne Flexi-time Options (Ctrl + Shift + O / **⌘ + Shift + O**), som har to faner. Den første, "Flexi-time," indeholder en rullemenu, som indstiller førnævnte tempofleksibilitet. Umiddelbart an-

befales "None", men "Low" skulle også virke fint. Tallet ud for "Introduction" angiver hvor lang fortælling man får før indspilningen starter. "Record up to" angiver hvor mange takter der skal afsættes hukommelse til pr. indspilningssession. 100 plejer at være så rigeligt!

Til højre findes feltet "Voices". Et flueben i "Record into multiple voices" tillader programmet selv at afgøre, hvorvidt det er formålstjenligt at opfatte det indspillede som en eller flere Voices. Fjern fluebenet, hvis det er der. Herunder skal der for nu være markering i Voice 1. I feltet under igen skal der være flueben i "Click when recording" (metronom under indspilning: ja tak). Den anden fane, "Notation", indeholder en slags "præ-kvantiserings-indstillinger", altså oplysninger om hvordan det vi spiller på keyboardet skal realiseres i noder, og en god mulighed for at mindske behovet for rettelser bagefter. Feltet "Note Values" giver mulighed for at angive mindste ønskelige nodeværdi; i dette tilfælde skal vi ikke bruge nodeværdier kortere end ottendedele. Klik i rullemenuen og vælg dette. Hvis der er flueben ud for "Staccato" og "Tenuto", så plejer jeg selv at fjerne dem. Det er rarest selv at bestemme præcis hvor der skal være prikker og streger. I feltet

"Tuplets" kan Flexi-time få lov at opfatte det indspillede som diverse polyrytmer. I dette tilfælde skal vi ikke bruge nogen polyrytmer, så sæt alle rullemenuer til "None". Klik "OK".

"Tuplets" kan Flexi-time få lov at opfatte det indspillede som diverse polyrytmer. I dette tilfælde skal vi ikke bruge nogen polyrytmer, så sæt alle rullemenuer til "None". Klik "OK".

Nu skal du indspille tenorstemmen til "White Christmas". Tenoren skal have nodehalsene opad, altså Voice 1. Vi har netop sat Flexi-time til at skrive noderne i Voice 1, så OK.

Man kan øve stemmen på flg. måde: Marker tenorstemmen - herved aktiveres den stemmes afspilningslyd på keyboardet. Klik så et tomt sted på arket eller tast Esc to gange for ikke at have markeret noget (derved undgås at sætte noder ind!). For at indspille:

1. Markér første takt i 2. linje. Hav forlæggert klar, og vælg Note input > Flexi-time > Record (Ctrl + Shift + F / ⌘ + Shift + F) eller klik på den røde optage-knap i Playback-vinduet.
2. Nu tælles der for (metronom-klik) hvorefter du indspille tenorstemmen på MIDI-keyboardet. Hvis det går for hurtigt, kan tempoet reguleres i Playback-vinduets skydeknap nederst til højre (Ctrl+alt+Y).

Tjek efter at tenorstemmen ser ud som på forlæggert, og ret evt. fejl, enten ved at klikke på de forkerte noder og rette dem manuelt, eller evt. ved at gøre indspilningen om! Basstemmen indspilles på tilsvarende måde, dog skal feltet "Voices" i Flexi-time Opti-

ons-dialogen have markering i **Voice 2**. Læg mærke til at først når der kommer Voice 2-noder i systemet svipper Voice 1 nodehalsene opad!

Efter endt indspilning og evt. korrektur: tast Esc et par gange og tast mellemrum, P eller klik på afspilningsknappen i Playback-vinduet - og nyd Irwing Berlins smukke melodi og harmonisering.

4.4. Enharmonisk omtydning

Sibelius er ikke altid i stand til at vælge de rigtige fortegn. Hvis en skalafremmed tone er noteret med et **b** (fx Eb) og skulle have været noteret med et **#** (D#) gøres således for at lave enharmonisk omtydning: Vælg tonen og tast **return** (på hovedtastaturet) - den bliver nu til D#. Det virker selvfølgelig også den anden vej (**# > b**).

4.5. Opgave 2

Gør White Christmas korsatsen færdig og aflevér den færdige fil som opgave 2 med navnet [dit navn]White x-mas.sib.

5. Avancerede arrangementsfunktioner

Forlæg: You can call me Al og Is this love

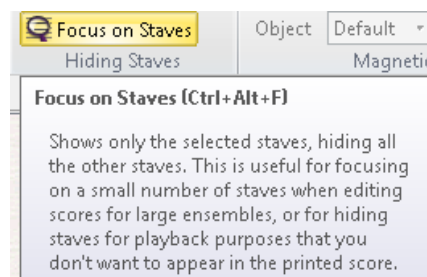
Hjælpefiler: You can call me Al_HLP.sib og Is this love_HLP.sib

5.1. Explode

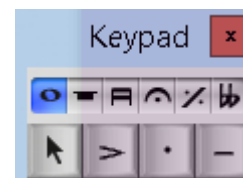
Sibelius har flere funktioner der automatiserer forskellige arrangementsopgaver. To af dem forklares i det følgende. EXPLODE - at eksplodere et arrangement vil sige at fordele stemmer fra et system til enkeltsystemer. Har man f. x. indspillet en trestemmig figur via sit keyboard kan Sibelius ekspodere stemmerne ud på 3 systemer, som kan spilles af f.x. tre blæsere. Det er dog meget vigtigt, at der i den originale figur overalt kun er det antal stemmer, der svarer til det antal systemer stemmerne skal fordeles på.

Følg denne fremgangsmåde for at løse opgaven "You can call me al":

1. Åbn først forlægget "You can call me al". Filen indeholder den færdige node, som den skal se ud når du har løst opgaven. Skift som sædvanlig mellem denne fil og Sibelius v. hj. af alt+tab.
2. Åbn derefter filen "You can call me al ½ OPGAVE" i Sibelius. Dette er den halvtudfyldte node ud fra hvilken du skal lave opgaven. Prøv at afspille noden. Bemærk at der er tromme/bas-akkompagnement som en ny service fra læreren. Stemmerne er skjult men man kan få dem frem ved at klikke på symbolet **Focus on staves** under fanen **Layout > Hiding Staves (Ctrl+Alt+F)**. Med denne funktion kan umarkerede systemer skjules men stadig høres ved afspilning.

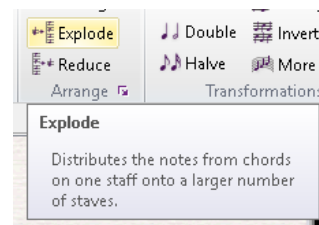

3. I systemet Horn er et trestemmigt blæserarrangement. Det skal forsynes med artikulationstegn som i forlægget. Dette gøres ved at markere de noder der skal have tenuto- og staccatotegn og derefter indsætte fra Key-pad'ens tegn menu.

Når dette er tilendebragt skal de tre stemmer eksploderes. Gør følgende:

1. Markér hele hornsystemet (trippelklik) og kopier det (ctrl+C).
2. Marker derefter de 3 systemer trompet, altsax og trombone. Markering af takt 1 rækker.
3. Find fanen Note Input og underpunktet Arrange.
4. Vælg **Explode** og iagttag hvordan stemmerne fordeler sig - med artikulationstegn.

Smart ikke?

OBS! Det er meget vigtigt, at der i den originale figur overalt kun er det antal stemmer, der svarer til det antal systemer stemmerne skal fordeles på. Ellers kan Sibelius ikke udføre tricket.

5.2. Reduction

At reducere (også kaldet at implodere) er at gøre det præcis omvendte, nemlig samle flere stemmer i et eller 2 systemer (klaverpartitur). Det kan f.x. være belejligt, hvis man ikke er god til at læse partiturer eller hvis man har undladt at lave sine stemmer i en samlet klaverudgave.

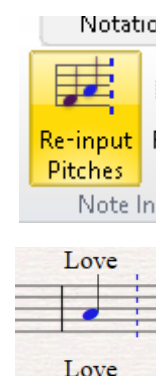
Følg denne fremgangsmåde for at løse opgaven "Is this love".

1. Åbn først forlægget "Is this love". Filen indeholder den færdige node, som den skal se ud når du har løst opgaven. Skift som sædvanlig mellem denne fil og Sibelius v. hj. af alt+tab.
2. Åbn derefter filen "Is this love ½ OPGAVE" i Sibelius. Dette er hjælpefilen ud fra hvilken du skal lave opgaven.

5.2.1 Reinput pitches

Som det fremgår mangler korstemmen i nederste system. Med funktionen re-input pitches kan man kopiere en stemme og erstatte tonerne ved hjælp af tastatur eller keyboard. Gør følgende:

1. Marker 1. st- systemet (trippelklik) og kopier til system 3 ved holde alt-tasten ned og klikke i begyndelse af takt 1 i det nederste system.
2. Marker den første node i dette system og vælg Note Input > Reinput pitches (**alt+shift+N**)
3. En stiple markør angiver at man kan ændre tonehøjden på noderne fra keyboardet/tastaturet. Bare tast de rigtige toner/tonenavne - Sibelius hopper selv videre til næste tone.

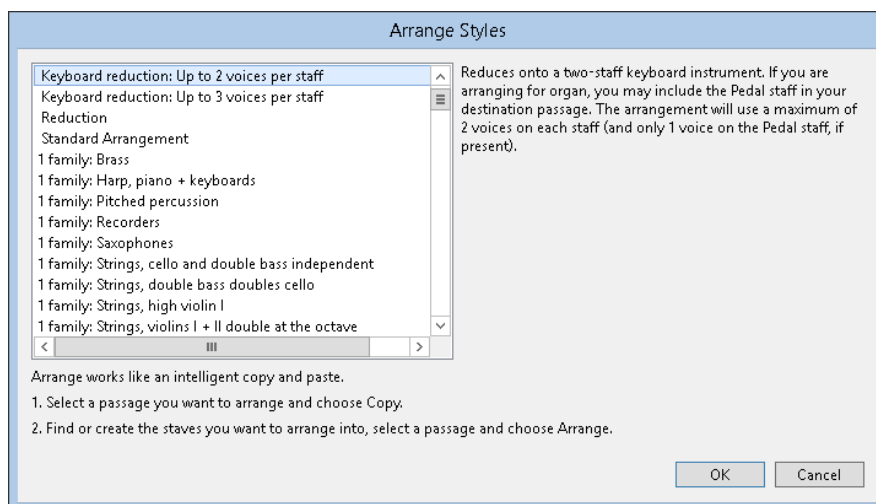
4. Indsæt i overensstemmelse med forlægget.

5.2.2 Implode/Reduce

Når dette er tilendebragt skal de tre stemmer reduceres/imploderes. Gør følgende:

1. Marker de tre vokalsystemer og kopier dem (ctrl+C).
2. Marker derefter de to øverste Kor-systemer (G+F-nøgler)
3. Find fanen Note Input og underpunktet Arrange (ctrl+shift+V).

4. Vælg Arrange (ikke reduction, da du først skal vælge på hvilken måde der skal reduceres). Vælg underpunktet Choose Arrange Style.
5. Find den Style der hedder **Keyboard Reduction up to 2 voices per staff** og iagttag hvordan stemmerne samles på 2 systemer - med tekst. Bemærk at melodien som er en herrestemme skrives i F-nøglen og at 1. + 2. stemmen skrives i G-nøglen som voice 1 og 2.

Ret smart ikke?

5.3. Kopiering

Almindelig Copy/Paste fungerer fint i Sibelius, men der er en nemmere måde at gøre det på. Her skal nævnes en af dem.

1. Marker først det objekt du vil kopiere (becifring eller tekst):
2. Vælg Home > Select > More (Ctrl + Shift + A / ⌘ / Shift + A). Dette markerer resten af akkorderne/teksten i samme linje.

Evt. kan man nu flytte hele tekstlinjen på plads op eller ned, hvis man synes; brug pile-taster. Man kan også få objekterne til at flugte, hvis de ikke står på linje. Det foregår under Appearance > Align > Row (Ctrl+shift+R).

Selve kopieringen foregår ved at holde Alt-tasten nede og klikke på første node af den linje, hvor akkorderne/teksten skal kopieres til. Med andre ord: det der er markeret kopieres med Alt-klik øjeblikkeligt til det sted hvor man klikker. Det gælder langt de fleste objekter i Sibelius.

6. Videregående leadsheet - I do it for your love

Forlæg: I do it for your love (E dur) og I do it for your love (F dur)

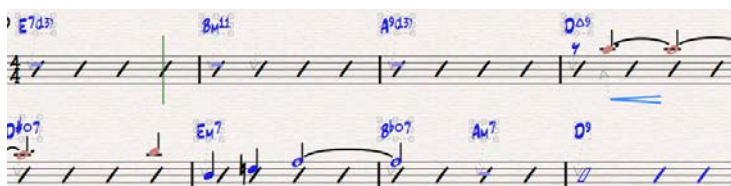
Hjælpefiler: I do it for your love opgave.sib og I do it for your love.rtf

Formålet med denne opgave er at foretage ændringer i hjælpefilen I do it for your love så den kommer i overensstemmelse med forlægget i PDF-dokumentet. Åbne hjælpefilen i Sibelius og forlægget.

6.1. Filter og Stiknoder (Cue Notes)

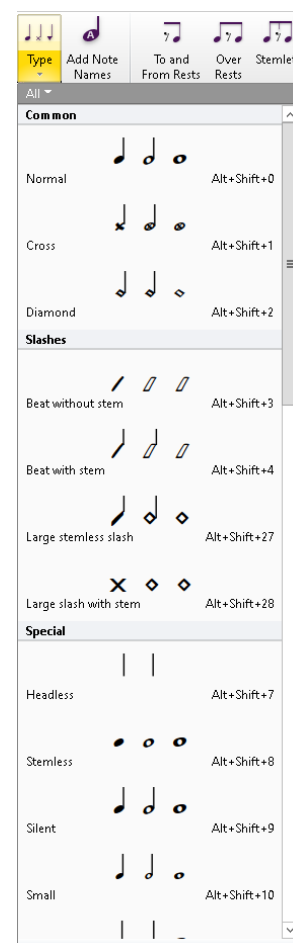
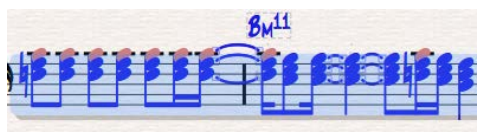
Stiknoderne i de to øverste linjer laves ad to omgange. Først skal noderne vælges, og her introduceres værktøjet "Filter". Det bruges til at præcisere en markering ("selection"), sådan at den næste handling påvirker præcis det man vil arbejde på.

1. Marker takt 4 - 7 og vælg fanen Home > Filter > Voices > Voice 1 (Ctrl + Shift + Alt + 1 / + + Shift + 1). Nu er Voice 1 markeret i de fire takter.
2. For at undgå at påvirke becifringerne vælges Home > Filter > Notes and Chords.
3. Tast F8, så keypadlayout # 2 kommer frem.
4. Klik her på nederste højre knap (Enter på keypad'et). Det skulle formindske de valgte noder til stiknodestørrelse.

En anden type stiknoder bruges i takt 9 og 10 til at angive hvilke af tonerne i treklange der er hhv. korstemmer og melodistemme. De laves vha. forskellige nodehoveder, sådan:

1. Først skal noderne igen vælges ud. Marker første treklangsnote, på 2. slag af takt 9. Shift-klik et tomt sted i takt 10. Nu skulle alle treklangsnoderne gerne være markeret.
2. Vælg Home > Filter > Notes in Chords (For Copying) > Top Note (Ctrl + Alt + 1 / + + 1). Nu er kun øverste node af treklange markeret.
3. Gå til fanen Notations > panelet Noteheads > Type. Rullemenuen rummer 32 forskellige nodehoveder, hvoraf en del ser ud til at være ens. De har forskellige egenskaber mht. afspilning, funktion i trommenoder osv. Den vi gerne vil have fat i nu er nr. 10 Small, som er i stiknode-størrelse - vælg den, og de markerede nodehoveder krymper til stiknodestørrelse.
4. Udvalgt på tilsvarende måde de midterste noder af treklange (Home > Filter > Notes in Chords (For Copying) > 2nd Note (Ctrl + Alt + 2 / + + 2) og gør det samme ved dem.

Nodehovederne har også tastegenveje: Shift + Alt + nodehovedets nummer, på hovedtastaturet. Ved to cifrede numre taster de to cifre efter hinanden mens man holder Shift + Alt nede.

6.2. Crescendo /diminuendo - linjer og fraseringsbuer

Dynamik-‐fiskene‐ i første og anden linje indsættes således: Marker første node i 4. takt og vælg Notations > Lines (L). Klik på pilen i nederste højre hjørne. I denne dialog (hvor flere tastegenveje er vist) vælges først crescendo (H for Hairpin). Klik OK, og ‐fisken‐ skulle komme frem det rigtige sted. Nu taster Mellelrum, og for hvert tryk springer højre ende af linjen en node frem. Man kan også taste højre/venstre pileast eller Ctrl + pileast / ⌘ + pileast for at finjustere (begge metoder kræver at højre ende af linjen er markeret). Diminuendo-‐fisken‐ laves på tilsvarende måde (Shift + H).

Fraseringsbuerne i 6.-7.-takt og igen i takt 10 laves sådan: marker noden hvor buen skal starte og vælg igen Notations > Lines (L) eller tast S for slur. (Bemærk forskellen mellem fraseringsbuer (slurs) og bindebuer (ties)!) Fraseringsbuer forlænges på samme måde som crescendo/decrescendo tegn. Disse buer er ‐magnetiske‐, dvs. at de følger med op og ned hvis tonehøjden ændres. Fraseringsbuer kan flippes ligesom nodehalse med tryk på X.

6.3. Kopiering (igen)

En af de hurtigste måder at skrive noder på er at kopiere nogen man allerede har skrevet! Det anbefales hermed at gøre dette så meget som muligt. I denne opgave skal B-stykket kopieres til et sted længere henne i noden; efter dobbeltstregen efter solo-stykket. Marker B-stykket (klik i første takt, Shift-klik i sidste takt) og sæt ind med Alt-klik efter Soloen. En anden nem kopieringsmetode afsløres i afsnittet ‐Rytmeskråstreger‐.

6.4. Modulation (ny toneart)

Før det nylig kopierede B-stykke virker helt, skal det stå i Db-dur. Tast Esc, så intet er markeret, og vælg fanen Notations > Common > Key Signature (K). Denne dialog er margin til den i New Score-dialogen. Vælg Db-dur, klik OK og indsæt den nye toneart i starten af B-stykket med den blå pil. Det er bedst at klikke helt i starten af linjen, oven i de gamle fortegn. Så placeres de nye fortegn helt rigtigt. Indsæt på samme måde E-dur igen i starten af Codaen.

6.5. Rytmeskråstreger/Slashes

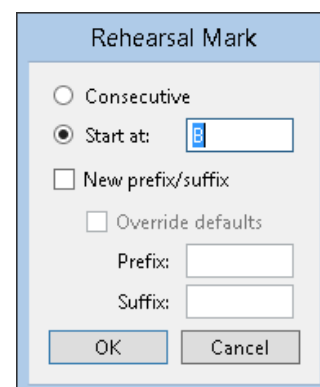
I leadsheets og til akkordark bruges ofte skråstreger (slashes) til at indikere pulsen. Disse skråstreger skal indsættes i opgavens Solo-stykke. De er i virkeligheden en slags fjerdedelsnoder, blot med et andet nodehovede. Indsæt en fjerdedelsnode på 1-slaget i første takt af solostykket. Det ser pæneste ud med tonehøjden B i midten af systemet. Undgå løst fortegn. Marker noden (hvis du lige har indsat den, tast da venstre pileast én gang). Gå igen til fanen Notations > panelet Noteheads > Type. Denne gang skal vi bruge nr. 3. Den ligner meget nr. 4, men denne har hals på i modsætning til nr. 3. Vælg nr. 3, hvorved vor nye node skulle blive til en skråstreg. Her følger endnu en kopieringsmetode: med den nye skråstreg stadig markeret, vælg Note Input > Repeat (R). Denne kommando gentager det valgte umiddelbart til højre. Lav tre nye streger på denne måde. Klik nu et

tomt sted i takten og vælg Repeat igen. Nu gentages hele takten. Man kan markere og gentage lige så mange takter ad gangen som man vil, så vel som mange andre objekter.

6.6. Rehearsal Marks

Rehearsal Marks er en skrifttype lavet til bogstaver eller tal i kasser til at markere star ten af stykkerne. Der er en indbygget funktionalitet som gør, at hvis man bruger bogstaver som stykkebetegnelser vil de følge alfabetet fortløbende. Tal optræder naturligvis i numerisk rækkefølge. Det er også muligt at bruge takttallet som udgangspunkt for betegnelsen.

1. Tast Esc så intet er markeret
2. Tast **Ctrl + R** / **⌘ + R**. Nu bliver pilen ladt.
3. Klik i starten af tredje linje og indsæt herved det første Rehearsal Mark.
4. Indsæt de næste ifølge forlægget.

Når man når til andet B-stykke, er det nødvendigt at omgå den indbyggede funktionalitet for at kunne indsætte et B efter C. Vælg Text > Rehearsal Mark (tast evt. Esc først). Denne dialog har øverst to valgmuligheder: Consecutive og Restart Sequence. Den første betyder fortløbende og giver samme resultat som tastegenvejen. Vælg Restart Sequence og derefter "Start at" og skriv B i feltet. Klik OK og indsæt B'et i starten af andet B-stykke. Hvis man nu valgte at indsætte flere Rehearsal Marks efter dette vha. tastegenvejen ville de atter følge alfabetet fortløbende.

Rehearsal marks er låst i deres vandrette og lodrette position, hvilket medfører at de kan komme til at stille sig oven i eksisterende tekst. For at ændre: marker det Rehearsal Mark du vil flytte, hold **Ctrl + Alt** / **⌘ + ⌥** nede og træk med musen.

6.7. Dal segno og Coda tegn

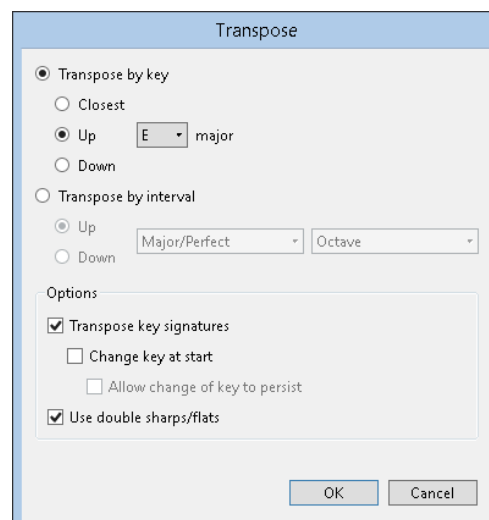
Dal segno og Coda og andre navigationstegn findes under fanen Notations > Symbols. Bemærk at Sibelius kan afspille noder og følge disse tegn, men kun hvis de er indsat fra Notations panelet. Teksthenviisninger som To Coda findes under Text > Styles.

6.8. Tekst/Lyrics

Indsæt teksten fra hjælpefilen I do it for your love.txt. Brug samme fremgangsmåde som ved Elefantens Vuggevisse [3.6](#).

6.9. Transposition

Hvis man nu har lavet sin node fiks og færdig, men finder ud af at den skal stå i en anden toneart - så må man jo transponere! Det er heldigvis ganske enkelt i Sibelius. Marker alt (**Ctrl + A** / **⌘ + A**) og vælg Note Input > Transpose (**Shift + T**). I dialogboksen er der to forskelli-

ge måder at gøre det på, enten vælger man den ny toneart og hvorvidt tonerne skal flyttes op, ned eller bare den nærmeste vej, eller også vælger man hvilket interval noderne skal flyttes og programmet regner den ny toneart ud for os. Man kan også vælge at flytte noderne, men uden at skifte toneart. Endelig kan man tillade at der i den nye toneart bruges dobbelt-fortegn (gys!). Efter transposition kan man komme ud for at skulle tilpasse fortegnene lidt. Enharmonisk omtydning gøres ved at markere tonen og taste Return. Becifringer omtydes vha. Text > Chord Symbol > Respell Chord Symbol.

7. Leadsheet 2 - Let Love Rule (sammenfletning af filer)

Forlæg: Let love rule

Hjælpefiler: Let love rule_LEAD, Let love rule_KOR, Let love rule_RYT

7.1. Om at skjule tomme systemer (Hide empty staves)

I Sibelius kan man have flere systemer aktive, men de kan skjules når de er tomme. Det kan være aktuelt, når stemmer kun optræder lejlighedsvist. Følgende proces beskriver hvordan man kombinerer 3 Sibeliusfiler og derefter skjuler de tomme systemer og derved får et komplet arrangement med Lead, kor og rytmegruppe i et og samme nodedokument.

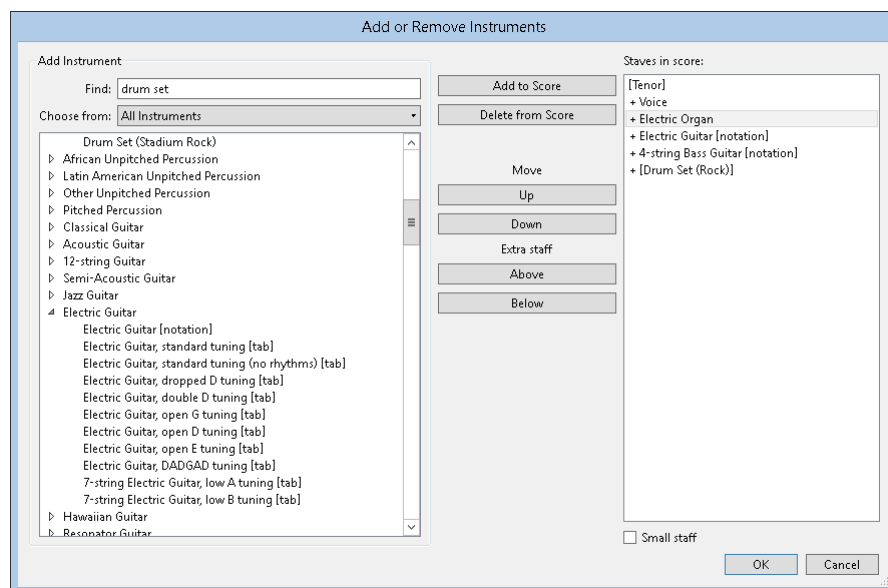
1. Åbn først PDF-filen Let love rule. Dette er dit forlæg ud fra hvilket du skal løse opgaven.
2. Åbn Sibeliusfilerne Let love rule LEAD, Let love rule KOR og Let love rule RYT

7.2. Instruments - dialogboksen

Opgaven går nu ud på at få Let Love Rule LEAD-noden til at ligne forlægget så meget som muligt. Der mangler jo en del instrumenter, og de skal nu tilføjes.

1. Vælg fanen Home > Instruments (**I**). [Denne dialogboks kommer man i øvrigt også til via New Score-proceduren, hvis man klikker på knappen Change Instruments.] Den er opbygget hierarkisk: i øverste venstre hjørne vælger man mellem forskellige grupperinger af de instrumenttyper, der er til rådighed. Herunder er disse instrumenter så opdelt i nogle ganske logiske "familier", og endelig til højre herfor vælges det enkelte instrument ud. Med et instrument markeret klikker man "Add to score". Fluks dukker det op i listen til højre, som er en præcis forsmag på hvordan instrumenterne vil optræde i noden. Man kan markere instrumenterne i listen, og vha. "Move Up/Down" kan man ændre rækkefølgen.
2. Indsæt flg. instrumenter: Kor (Choir), orgel (organ), guitar, bas og trommer. Korstemmen kan vælges frit mellem de forskellige typer vokal (fx voice).
3. Orgelstemmen vil indeholde to linjer; såvel diskant- som basnøgle. Vi skal kun bruge den med diskantnøglen. I listen til højre vælger man den nederste stemme ("B") og klikker på "Delete from Score".
4. Når listen ser ud som på billedet, klikkes OK. Husk at gemme din fil under nyt navn!

5. Slet instrumentnavnene ud for øverste system – dem får vi ikke brug for. Slet også navnet på korstemmen i andet system, og ret de øvrige forkortede instrumentnavne til sammesteds. Det gøres ved at dobbeltklikke på navnene.
6. Slet den runde ene klamme ud for orgelsystemet, og ret den kantede klamme til så den dækker alle fire instrumenter: tag fat med musen i hjørnerne og træk den til den rigtige størrelse og placering.

7.3. Kopiering fra en Sibeliusfil til en anden

I denne opgave skal vi hente de resterende elementer til leadsheetet fra to andre dokumenter. Kopiering mellem dokumenter foregår vha. god, gammeldags Copy/Paste.

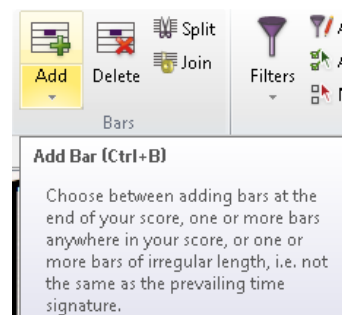
7.3.1 Indkopiering af korstemmer

1. Åbn Let Love Rule KOR.
2. Marker alle 4 takter, kopier dem
3. Gå tilbage til LEAD-noden.
4. Marker her, i korstemmen, første takt af omkvædet.
5. Indsæt ("paste") det kopierede. Tilføj fraseringsbuen.

7.3.2 Indkopiering af instrumentstemmer

Så skal vi indsætte rytmepartituret. Eftersom det skal stå til sidst i noden, og være uafhængigt af det foregående, skal det placeres efter resten af noderne. For at vi kan kopiere det ind, skal vi bruge en ekstra takt til sidst.

1. Vælg fanen Home > Bars > Add > At End (Ctrl + B / ⌘ + B).
2. Åbn RYT-noden.
3. Marker hele øverste linje (trippelklik), og Shift-klik i nederste linje. Nu skulle hele noden være markeret med enkelt blå ramme.
4. Kopiér.
5. Gå tilbage til LEAD-dokumentet.
6. Marker den nye sidste takt, i orgel-stemmen.
7. Indsæt det kopierede.

Nu skulle de nødvendige ekstra takter dukke op af sig selv, med det kopierede i.

7.4. Hide Empty Staves

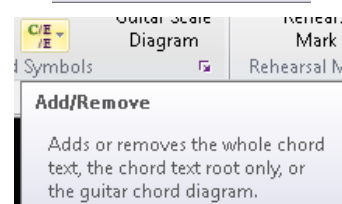
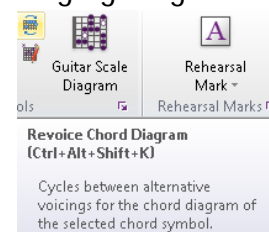
Denne funktion er den der får noden til at se ud som vi gerne vil have det. Alle helt tomme nodelinjer bliver skjult. Symbolet for en helt tom takt er helnode-pausen i midten af takten, i øvrigt uanset taktart. Som noden ser ud nu, er der i de første 3 systemer kun leadsang. I næste system kommer koret på, men stadig er rytmegruppestemmerne helt tomme. De bliver altså gemt væk ved denne funktion. Tilsvarende, til sidst, hvor sangstemmerne er tomme er det dem der bliver gemt væk.

1. Marker alt (Ctrl + A / ⌘ / A).
2. Vælg Layout > Hide Empty Staves (Ctrl + Alt + Shift + H / ⌘ + ⇧ + Shift + H). Vupti - noden fylder kun en side. I modsat fald kan man justere lidt i Staff Size (se nedenfor). Indsæt for god ordens skyld lige en modulation til E-dur i første takt af rytmepartituret, og tilbage til G-dur i femte takt. I begge tilfælde ser det bedst ud, hvis man i "Key Signature"-boksen sætter flueben i "Hide" nede til venstre; så undgår man for mange informationer.

7.5. Guitardiagrammer (og lidt om becifringer)

Guitardiagrammer findes i Sibelius inden i den samme funktion som becifringssymboler. Ofte vil en guitarstemme være sat til automatisk at have diagrammer sammen med hver becifring. Vi skal her indsætte to diagrammer i rytmepartituret.

1. Marker første node i guitarstemmen og vælg fanen Text > Chord Symbols (Ctrl + K / ⌘ + K) som sædvanligt.
2. Indtast "E7" og tast Mellemlinje. Der skulle gerne dukke både becifring og diagram op. Gør det samme i takt 3 ved G7.
3. Markér E7 diagrammet og klik på Revoice Chord Diagram (Ctrl + Alt + Shift + K / ⌘ + ⇧ + Shift + K) indtil diagrammets voicing stemmer overens med noden. Kig evt. efter forlæggelset. Gør det samme med G7 diagrammet.
4. Markér begge guitardiagrammer og vælg Add/Remove og vælg Chord Text for kun at vise diagrammet uden becifringen.

Alternativt kan du designe dit eget med Edit Chord Diagram.

Denne editor er ganske enkel at bruge. Klik løs med musen og forsøg dig frem. Barré laves med klik-og-træk. De små pileknapper til højre flytter akkorden op og ned i båndene. OSB: der er ingen indbygget kontrol,

så man skal selv vide at grebet er rigtigt! Kontrolcenteret for hvordan becifringer/diagrammer opfører sig er House Style Edit Chord Symbols...

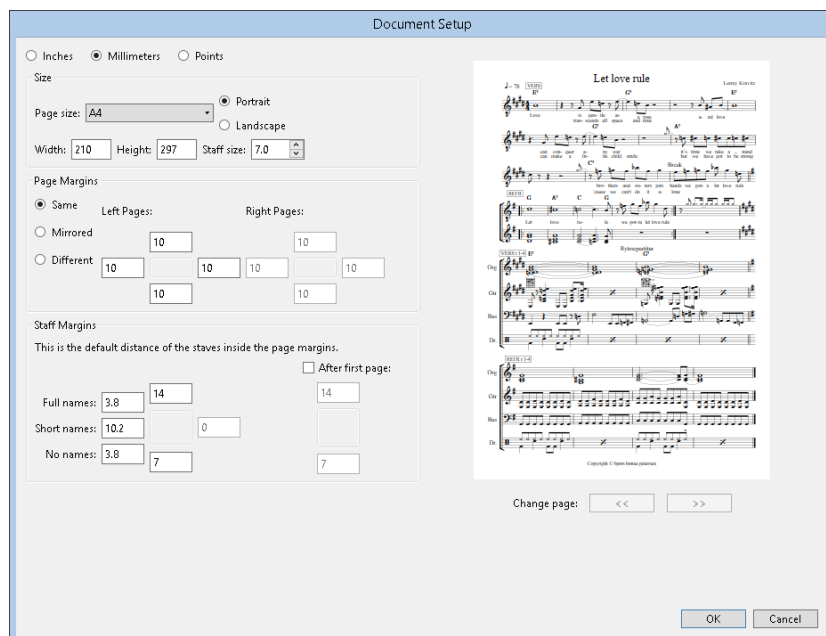
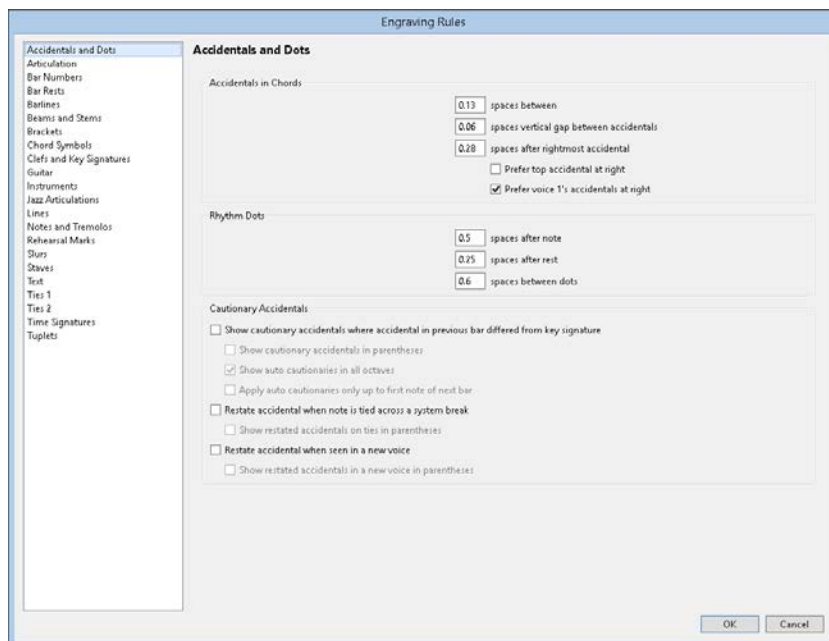
8. Videregående layout

Her skal nævnes de vigtigste layout-værktøjer i Sibelius.

House Style, som vi også kommer forbi i Quick Startdialogen, er betegnelsen for en lang række indstillinger af teksttyper og layout i øvrigt. Vælg fanen Appearance > House Style > Import House Style. Her kan vælges mellem de indbyggede Styles. Prøv at vælge en fra listen og klik OK. Det vil resultere i et mere eller mindre drastisk forandret udseende af noden. En stor del af de indstillinger som er inkluderet i House Style'en kan ændres i dialogen Engraving Rules. Vælg fanen Appearance House Style > Engraving Rules (Ctrl + Shift + E / ⌘ + Shift + E). I venstre kolonne vælges mellem de mange indstillingsmuligheder. Vælg f.x. Rehearsal Marks. Her kan ses de tidligere nævnte variationer af teksttypen. Studér også Staves – her indstilles bl.a. hvilken afstand man ønsker dels mellem nodelinjerne, dels mellem systemerne.

8.1. Document setup

Under Layout-fanen findes endnu en lang række værktøjer. Det vigtigste er til venstre, dialogen Document Setup (Ctrl + D / ⌘ + D). I denne dialog indstilles sideformatet (typisk A4), orientering (stående/liggende) og margener. Her findes også den mest afgørende indstilling for layoutet, nemlig Staff size. Dette er højden i millimeter på den enkelte nodelinje, fra den nederste af de fem linjer til den øverste. Alt andet på nodearket skaleres i forhold til dette. Det betyder at en ændring af denne indstilling på 0,1 gør en stor forskel. Hvis f.x. man har en node der fylder 4 sider, men man kun har en enkelt linje på den sidste side, kan man eksperimentere med at formindske nodelinjerne og dermed altting på siden en lille smule. Derved kan man få skrumpet noden lige nok til at have den på 3 sider. Tjek med oversigtsvinduet til højre i dialogen. Til enkeltstemmer er det

almindeligvis ikke en god idé at arbejde med størrelser meget under 6 mm, da det bliver for småt at læse for de fleste. Er det derimod et partitur med mange stemmer, vil man typisk arbejde med 3 - 4 mm. Staff Margins er også interessant; det er hvor langt indenfor sidemargenen nodelinjen skal være, bl.a. for at give plads til instrumentnavne.

8.2. Skjulte instrumentnavne

Hvis den aktuelle node ser lidt sær ud mht. det, kan det skyldes at selvom vi har brugt "Hide Empty Staves", bliver der stadig gjort plads til navnene på de gemte linjer! Prøv evt. at vælge alt (Ctrl + A / ⌘ + A) og dernæst Layout > Show Empty Staves... Så skulle du kunne fjerne de navne der alligevel ikke skal vises. Dernæst tilbage til Document Setup og regulere Staff Margins, så det ser godt ud. Tjek også gerne om du i øvrigt har fået alle detaljer fra forlægget med i din node på skærmen! Alle indstillinger i Engraving Rules og Document Setup omfattes af House Style.

8.3. Egen House Style

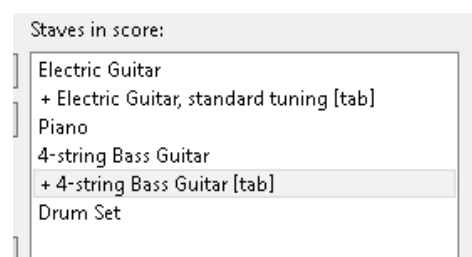
Når man har finpudset disse indstillinger i en node og er tilfreds med dem, kan man lave sin egen House Style til at bruge fremover. Vælg House Style > Export House Style og giv den et navn. Når man næste gang laver en nyt dokument vil denne nye Style optræde i listen, lige til at vælge. Tilsvarende kan man importere den i ældre noder og tilpasse deres layout til den ny, smarte stil. Layout-menuen rummer flere værktøjer: under Breaks findes linje- og sideskift m.m., Format indeholder forskellige muligheder for kontrol over hvordan takter og sider deles op, og nederste del af menuen er kommandoer til at nulstille layoutet til de definerede positioner og spatiering. Dette er vældig brugbart, da programmet efterhånden er ret modent hvad det angår og af sig selv placerer de fleste ting nydeligt på nodearket.

9. Rytmeartitur

Forlæg: Lady Marmalade

9.1. Instruments/Partitur

Start en ny node: Vælg File > New (Ctrl + N / ⌘ + N) eller klik på øverste venstre knap, det blanke ark. Det bringer os ind i New Score-rutinen. Her vælges fra listen manuskript-papiret "blank", dvs. endnu uden instrumenter. Dem tilføjer vi med knappen "Change Instruments". I "Instruments"- dialogboksen skal listen se ud som på billedet. Klik igennem dialogboksene. Vælg evt. en House Style der hedder noget med "Inkpen 2" - så ligner det forlægget. Indtil man klikker "Finish" kan man altid gå baglæns og rette i indstillingerne. Når noden er klar (men tom), så husk at gemme! Der er et par ting der skal rettes til i forhold til forlægget. Klammerne og instrumentnavnene i venstre side skal rettes til - den lille klamme omkring hhv. guitar-linjerne og baslinjerne er en såkaldt "sub-bracket". Klammer findes under fanen Notations > Bracket or Brace. Hvis en sub-bracket

ikke umiddelbart er synlig, så prøv at vælge View Hidden Objects (Ctrl + Alt + H / + + H). Taktstregene skal føres igennem alle linjerne: klik og træk nederst i en taktstreg i øverste linje - træk ned gennem alle linjerne. (TIP: Find den lille blå firkant)

Stilartsbetegnelsen og tempoet forekommer muligvis over trommestemmen også. Den kan bare markeres og slettes, men den "korrekte" måde er at vælg Appearance > System Object Positions. I denne liste vælger man hvor såkaldte System Objects skal vises. Det er forskellige elementer i noden, som har det tilfælles at de findes i alle stemmer, når man skriver dem ud enkeltvis, men i partituret kan man nøjes med at have dem i øverste system - eller hvor man via denne liste vælger at have dem (max 5 steder). Det gælder såkaldt "System Text", volter o.l.

Når disse ting er klaret skal vi have indsat noderne i partituret. Der er frit valg mht. inputmetode (mus, taster, MIDI-keyboard eller Flexi-Time), men vent lidt med tabulaturlinjerne og trommerne; indsæt altså noder i guitar, piano og bas. Accenterne og staccatoprikker i guitar og bas findes på de øverste taster af keypad'et. Marcatotegnet (hat) skal man finde på keypad'ets 4. faneblad (F10). Iøvrigt: Når artikulationstegn skal tilføjes alle toner i samme takt kan man vælge hele takten og indsætte den på alle toner samlet.

9.2. Ganske kort om tabulatur

Tabulatur-linjerne vil vi i denne omgang udfylde ved simpelthen at kopiere noderne ned fra de andre linjer. Når noderne er klar inkl. accenter

1. Markér guitarensystemet (dobbel/trippelklik),
2. Alt-klik (kopier) helt til venstre i guitar-tabulatur-systemet.
3. Gør tilsvarende med basstemmen.

Afhængig af programmets indstillinger kan der her forekomme nogle måske knap så hensigtsmæssige forslag til fingersætning. Man flytter en fingersætning fra streng til streng, f.x. løs G til 5. bånd på D-strengen, ved at markere tallet og taste Ctrl + pil op/ned / + pil op/ned. Har man markeret flere toner på en gang, er det bare piletaster.

9.3. Trommenotation

Når man indsætter noder i en trommestemme i Sibelius vha. MIDI-keyboard opfattes de indspillede tonehøjder (for det meste!) som var det i G-nøglen. Her skal du starte med at indsætte hi-hatten; den skal have halsene opad og derfor være i Voice 1. Den skal altså spilles ind på G halvanden oktav over nøglehuls-C. Hvis noderne ikke af sig selv får kryds-hoveder, må man udfylde takten, markere den og gå til fanen Notations > Noteheads og vælge det rigtige hoved (nr. 1 (cross), også Shift + Alt + 1 / Shift + + 1 på hovedtastaturet). Kopier takten med hi-hat til næste takt (vælg f.x. Note Input > Note Input > Repeat (R)). For at indsætte Voice 2 i almindelig node-for-node-input (også kaldet Step-Time), markerer man første node i hi-hatten og vælger Note Input > Input Notes (N). Så kommer indsætningsmarkøren frem igen. Dernæst vælges Note Input > Voices > Voice > 2 (Alt + 2 på hoved-tastaturet), eller klik på Voice 2-knappen nederst i keypad-

vinduet: indsætningsmarkøren bliver grøn. Indsæt stor- og lilletromme med tonerne F og C. Tegnene for åben/lukket hi-hat findes på keypad-layout nr. 4 (F10). Sidste punkt er at slette overskydende takter og indsætte gentagelsestegn. Vælg Notation > Common > Barline > Start Repeat hhv. End Repeat.

10. Om MIDI-filer

MIDI-filer er musik der er programmeret på en MIDI-sequenser. Filerne indeholder alle data omkring lyd, volume, panorering, rumklang samt naturligvis toner og rytmer i MIDI-sprog. MIDI-filer kan afspilles i eksempelvis Windows media player eller lignende softwareafspillere (winamp, I-tunes), og benytter de lyde der ligger på computerens lyd kort. MIDI-filer kan også importeres til Sibelius og danne grundlag for en node enten ved at man redigerer indholdet så det giver nodemæssig mening eller ved at man bruger dele af figurerne som backing til sin indspilning af melodistemmer eller blæser-, kor- eller strygerstemmer f.x.

Der findes rigtig mange MIDI-filer på nettet, som man kvit og frit kan downloade. Prøv f.x. dette link <http://www.midisite.co.uk/> eller søg på google med søgeordet MIDI files. På de fleste sites kan man søge på bestemte titler. Prøv at søge på en sang du kender og måske kunne tænke dig at lave et arrangement af.

Når du har fundet frem til den ønskede MIDI-fil skal du i de fleste tilfælde højreklikke og vælge "gem destination som" for at gemme. Læg den i din IT-mappe. Start Sibelius og klik files/open. Find frem til filen. Når den åbnes kommer der en menu frem som ligner den du kender fra "flexi-timeoptions", hvor du kan indstille forskellige parametre, som kan gøre filen mere læsevenlig. Klik OK og Sibelius vil konvertere MIDI-filen til noder. Sædvanligvis vil billedet være ret så uoverskueligt, men du kan evt. bruge "focus on staves" til at få overblik over hvad der er hvad. Da MIDI-filer spiller i "realtime" vil de også fylde adskillige sider. Hvis man nu ønsker at fremstille en brugbar node af sin MIDI-fil er teknikken at kopiere og indsætte nodematerialet i en ny node - f.x. et leadsheet, et rytmepartitur el. en kombination.

Tip: da der forestår en del redigeringsarbejde for at få nodebilledet gjort læsevenligt er det vigtigt kun at hente identiske dele én gang - derefter redigere og kopiere de redigede elementer rundt i den nye node for derved at undgå at gøre det trivielle flere gange.

Tak til Ole Visby for delvis genanvendelse af materialet.

December 2014

Bjørn Petersen.